

Križana Anka

Ksaver Meško

Kakor kadar poklekam pred posvečeno hostijo, mi je ob mnogih spominih: tako svečano.

Kakor kadar zauživam Telo in Rešnjo Kri Gospodovo, mi je ob mnogih spominih: tako sladkó.

Kakor kadar klečim z grehi obtežen pri spovednici, mi je ob mnogih spominih: tako bridkó.

Tako bridkó tudi, kadar se spomnim naše uboge »križane Anke«.

Ob vaškem potoku nad našim domom je stala naša kovačnica. Očetov brat pa, ki so jo zanj postavili, je bil tedaj po svetu. Tako je stala kovačnica prazna in zapuščena, pa so jo moji starši prepustili za stanovanje stari Anki.

Bila je Anka vaška ubožica. In kakor so taki ljudje menda povsod: trpinka, vsem napoti, tarča zasmehovanja mnogim v vasi, zlasti — na žalost! — nam vaški otročadi. Bila je majhna, vsa sključena, zato so jo vsi klicali za Anko kakor kako mlado deklê. Če smo jo otroci vprašali, zakaj je tako sključena, je odgovarjala — ako nam je vobče odgovorila —: »Če bi nosil vas kateri toliko križev kakor jaz, bi bil tudi ves sključen.«

Tega v svoji otroški pameti in nespameti pač nismo povsem umevali, deloma umeti morda tudi ne hoteli. Pa smo se starki smejali, jo dražili in jo klicali: »Križana Anka«.

Časih se je ženica ob tem razjezila in nas s svojim slabotnim, vedno nekako žalostnim in plašnim glasom ozmerjala. A večkrat je sklonila glavo še globlje in je naglo, molče izginila v kovačnico. Razmišljal sem pozneje večkrat, da se je tedaj v kovačnici v svoji bednosti in onemoglosti najbrž bridko razjokala.

Odšel sem od doma, v mesto, v šole. Kadar sem prihajal domov, se za siroto Anko nisem kaj posebno zmenil. Do tretje latinske šole ne. Tedaj pa se je dogodilo tisto čudno, ki mi je vso dušo tako mogočno vzvalovilo, vest mi kakor tromba sodnega dne tako nenadoma in silovito zbudilo, da se je vse moje mišljenje in razmerje do te preproste in trpeče ženice na mah povsem izpremenilo.

Prišel sem dan pred božičem, na sveti post domov. In sem prinesel domačim za praznike

iz mesta pomaranč. Vedi Bog, kako sem se domislil tudi stare Anke in sem kupil dve tudi njej.

Proti večeru sem se napotil po ozki, slabo izhojeni gazi gor proti kovačnici. Bilo je silno mrzlo, sneg mi je bolešno in tožeče škripal pod čevlji. Pri kovačnici sem postal zunaj pred vrati ter posluhnil, se li notri kaj giblje, ali pa starka morda že spi. Pa sem zaslišal neskončno bolešno ihtenje, vmes posamezne, polglasne besede, kakor bi se starka med hlipečim jokom s kom pogovarjala, nekemu nekaj tožila.

Tiho in previdno sem odprl, radovedno pogledal v kovačnico. In sem videl: Na ognjišču, kjer je sicer kovaški meh mogočno razpihoval živo-tleče oglje, je gorel, v resnici pojemal slaboten ogenj. Pred ognjiščem je pa klečala stara Anka, se z lehtmi naslanjala ob ognjišče, držala v rokah nekaj kakor kos očrnelega papirja, zamaknjeno strmela vanj in krčevito ihtela.

Morda jo je zdramil ostri zrak, ki je planil skozi odprtino v zatohlo kovačnico, morda jo je prestrašila luč, ki je zavalovila v temotni prostor, nenadoma je napol obrnila glavo proti durim in je, ko me je zagledala, tisto stvarco, ki jo je držala v rokah, naglo in preplašeno skrila v nedrije.

Vstopil sem, pristopil k ognjišču. In sem videl ob slabotnem svitu ognja na nagubanem, velem licu starkinem toliko grenke in obupne žalosti, da se mi je ženica v srce zasmilila. Kar nehote sem se sklonil k njej, pobožal jo po velem licu — da je vse mokro od solz, sem čutil — ter jo toplo in sočutno vprašal: »Kaj pa Vam je, Anka?«

Za trenutek je nehala jokati in je zavzeta zastrmela vame, kakor verjeti ne bi mogla, da ji govori kdo prijazno in dobro. Zatem je zajokala še bridkeje.

Bil sem v ne mali zadregi. In ker si nisem vedel drugače pomagati, sem ji spet gladil lice in ji, da bi jo pomiril, govoril še prijazneje, še topleje: »Ali tetka, nikar vendar ne jokajte tako! Pa Vam je kdo kaj naredil, Vas kako žalil?«

Kakor da me ne bi videla, ne slišala mojih tolažilnih besed, je neutolažno jokala in jokala.

Kar sem zagledal pri pojemaajoči luči ognja, da ji izza obleke na prsih moli rob papirja, ki ga je bila poprej tako vznemirjena skrila.

»Morda mi ta razjasni vzrok njene žalosti,« sem pomislil, naglo segel po njem in ga srečno izvlekel izza strgane kočemajke. Podržal sem ga bliže k ognju in sem videl, da je majhna stara fotografija.

»Ne, ne!« se je prestrašila starka in nemirna segla po sliki. A sem vendar že dovolj jasno videl na sliki majhno, kodrolaso, zelo srčkano deklico.

»Kdo pa je to, Anka?« sem vprašal, držeč sliko visoko v zrak, da mi je ne bi mogla vzeti.

»Daj sem! Daj nazaj!« je prosila starka vsa preplašena, a tudi že tako izmučena in potrta, da mi niti več skušala ni slike vzeti, ko je videla, da je ne dam sam rad.

»Dam Vam jo, če mi poveste, kdo je to?«

Sedla je na nizki panj, ki ji je nadomestoval stol, skrila drobno, osinelo lice v roke in še bolestneje zaihtela.

»Nikar vendar tako ne jokajte, tetka,« sem jo miril. »Saj Vam vrnem. A ne res, povedali mi boste, kdo je ta lepa deklica?«

Še in še se je obotavljala in jokala. A ko nisem odnehal in sem ji prigovarjal, jo prosil in se sladkal, kakor sem le vedel, kolikor sem le znal, je naposled sramežljivo priznala:

»Bertka, moja hčerka.«

»Pa ste imeli Vi hčerko?« sem se resnično začudil.

Zajokala je bridkeje. A jaz sem sedel na drugi panj, ki je še stal v kovačnici, odločen, da izvem in izvabim iz starke kaj več. Prigovarjal sem ji kar najljubezniveje, prosil jo, kakor sem le vedel in znal, pa se je po dolgem obotavljanju res vdala in mi je povedala žalostno zgodbo svojega življenja.

Prav za prav stara, vsakdanja zgodbica. Vendar me je, ko se je iztežka, počasi, v presledkih in v bolečinah trgala starki iz srca, prijela s tako silo, tako mi pretresla in vzburkala srce do globin kakor malokatera zgodba, kar sem jih slišal ali bral v poznejšem življenju.

Da je mlada izgubila starše — bila je hčerka viničarjev, torej ljudi brez lastnega doma, brez pedi lastne zemlje — pa je prišla k tujim ljudem. Za pastirico, potem za deklo je služila v naši vasi in sosednih vaseh. Z devetnajstimi leti je prišla v mesto, v Ptuj. Govorili da so ljudje tedaj, kako čedna deklica je... V mestu se je seznanila z mladim trgovskim pomočnikom. Sad te ljubezni je bila Bertka...

»... Rad naju je imel in bi me bil gotovo vzел, brž ko bi si bil prihranil nekoliko denarja. Pa me je spet udarila nesreča: Fric je pri kopanju v Dravi utonil... Tako sem ostala z otrokom sama. Da sem mogla služiti in za otroka skrbeti, sem ga dala na hrano neki perici. Ko bi bil ti videl, kako lepa deklica je bila!«

»Res, tetka. Vidim na sliki.«

»Slabo vidiš njeno pravo lepoto na tem papirju. A kaj, ko sem tudi njo tako zgodaj izgubila! Še ne čisto šest let stara je dobila davico in je umrla.«

»Škoda je!« sem obžaloval odkritosrečno in s še večjo pozornostjo ogledoval sliko.

»Od tedaj nisem imela več pravega veselja na svetu. Služila sem, dokler sem mogla, da sem imela kruh, obleko in streho. Tudi prihranila sem si nekoliko. A gospod, trgovec Wegschneider, ki mi je denar hranil, se je ustrelil — ves v dolgovi je bil! Tako sem izgubila svoje težko prislužene krajcarje, ker nikjer niso našli nič zapisanega. (Mislila sem, v kakem bogastvu so, ker so živeli tako imenitno. Pa tak konec!) — Nekaj časa sem še služila; potem stanovala pri neki znanki in hodila v razne hiše pomagat, pospravljat in pomivat. Naposled, vsa zdelana in slabotna, sem prišla na občino. Kako se mi tukaj godi, kako ljudje z menoj delajo, veš. Ko bi me Bog skoraj rešil!«

Nagnila je glavo globlje na prsi in spet bolešno zajokala.

Priložil sem ognju nekoliko tresk ter se ob nanovo oživelem plamenu spet zaglobil v opazovanje in občudovanje lepega obrazka male deklice. In sem si rekel: »Tudi stara Anka je morala biti nekdanj zelo lepa!«

Čez čas sem jel starko spet miriti in tolažiti. Priznal sem ji toplo in po resnici, kar sem čutil sedaj v srcu: da je v prejšnjih letih ne bi nikoli dražil in jezil, ako bi bil vedel, koliko je v življenju pretrpela.

Naposled sem ji sliko vrnil. Ogledovala jo je nekaj časa, pa poltiho, žalostno dejala: »Menda se mi ne bi godilo tako, da na stara leta tu zmrzujem, stradam in sem vsem napoti, če bi še živel moj Fric. A zdaj sem tako sama, zapuščena — še na sveti večer tako sama!«

Šele zdaj sem se spomnil pomaranč; brzo sem segel v žep ponje.

»Glejte, Anka, to sem Vam prinesel za božič. Malo, ker sam nimam mnogo. Vzemite!«

Dolgo sem jih držal pred starko, preden je segla po njih ter tiho dejela: »Kako vendar, da si se spomnil mene? Bog ti povrni!«

Zbolelo me je, zakaj tudi v teh besedah ni bilo nič veselja; neskončno žalostna je bila celo starkina zahvala.

Spet se je pogreznila v svoje misli. Molče je strmela v sliko, kakor bi mene niti ne bilo v kovačnici. Kar je nenadoma izpregovorila, a spet sama sebi, ne meni: »Ali če bi živila vsaj Bertka! Ne — morda je dobro, da mi jo je Bóg majhno vzel. Morda bi me zdaj prav tako žalila, jezila in zaničevala kakor me drugi.«

»Anka, tetka, verjemite mi, jaz Vas ne bom nikoli več! In tudi drugi Vas ne smejo, kadar bom jaz doma. Ne bodite hudi name, če sem Vas v prejšnjih letih: tako mlad sem bil in tako neumen!« sem jo tolažil in ji božal nagubano in solzno lice, da bi jo tudi s tem prosil odpuščanja za mladostno razposajenost in ji pokazal svoje sočutje z njeno veliko boljo.

Polagoma se je nekoliko umirila. Vendar mi je bilo, ko sem že v temi odhajal iz kovačnice in sem v mrzli noči počasi stopal dol proti domu, pri srcu težko in bolno, da bi postal in bi v tiho božično noč na glas zajokal...

Življenje

France Bevk

Jesenskega deževja ni hotelo biti konec; lilo je od jutra do večera, podobno ploham v mesecu avgustu. Ceste so stale kakor dolge krivuljaste mlakuže; vlaga je plezala po stenah hiš do podstrešja in slikala grde madeže na pobeljena pročelja.

»Saj ne bo mogoče živeti,« je vzdihnila gospa Francka in zastrmela skozi okno.

Tega ni mislila resno. Pred oknom njene vile je stalo drevje, ki je izgubilo zelenje, skozi gole veje se je blestelo veliko belo poslopje. Na vseh vejah in njih mladikah so visele velike bele deževne kaplje, nanižane v majhni razdalji druga poleg druge. In vsaka izmed njih je na visečih mladikah tekla nekam navzdol, se stisnila s svojo sosedo in se utrnila z njo vred in padla v globino... Mimo vrhov dreves pa so begala

črna povesma oblakov, kakor da jih bruha morje neprestano in pošilja na sever.

To opazovanje je napravilo gospo Francko melanholično. Ne radi jesenskega dežja, ki je bil vsako leto, radi njegove nenavadnosti ji je pričelo objemati srce kakor s kleščami.

»Saj ne bo mogoče živeti.«

Pri tem ni mislila na smrt, ampak na življenje. V njenih mislih se je javljalo trpko: ne bi hotela umreti. Imela je moža, ki je bil zanjo predober, vodila in čuvala ga je s svojo ljubeznijo. Mali Trdan je bil čislán človek in je bil prepričan, da ni nič manjši radi tega, ako se smehlja in uboga... Štirje otroci: Bogdan, Slava, Tatjana in Boris so bile štiri punčice njunih oči.

Pa se ni bala zanje, za moža je trepetala. Ne radi tega, da bi otrok ne ljubila; bila je v tisti dobi, ko so ji bili otroci več nego mož, vez njunega prijateljstva. Občutila je, da se bliža nevarnost njemu; podzavestno, kakor iz sanj je to prihajalo vanjo vsak dan ostreje. In ko je za nerazumljivo slutnjo morala poiskati vzrok, je vedela natančno, da izhaja vzrok iz neprestanega deževja, iz bruhajočih elementov neba, ki so bili nenavadni.

Če se je mož za nekaj minut zakesnil zvečer, prej še opazila tega ni, zdaj so njene oči neprestano begale na kuhinjsko uro, ki je tolkla svoj: plek — plek — tako starinsko in nerodno, kakor da se norčuje.

»Kje si bil tako dolgo?«

Trdan jo je pogledal z dolgim pogledom in obesil suknjo na žebelj.

»Povedati bi moral.«

Po večerji je vzel suknjo z žebelja in jo je počasi oblačil, kakor da okleva.

»Kam greš?« ga je vprašala Francka.

In on je odgovoril: »K seji...« Nato je pristavil z nejevoljo, kakor da občuti v osebi svoje žene cokljo na svojih narodnih in stanovskih dolžnostih; tega ni maral: »Ali si postala sitna?«

Ko se je ponoči vrnil, je pogledal po svoji ženi, ki je bila že v postelji. Imela je solzne oči, z nasmehom na licih ga je pozdravila.

Začutil je neznano krivdo na sebi, dasi ni vedel, zakaj. Nagnil se je k nji, da krivdo izpere.

»Kaj jočeš?«

»Tako grdo si mi odgovoril.«

»Ali nisi bila sitna?« je vprašal Trdan z milim glasom, da ni bilo nič očitanja v njem.